
АНАЛИЗ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ТРАНСПОРТНОТО ПРЕДПРИЯТИЕ

Росица Иванова
Rosi_Ivanova@abv.bg

*Университет за национално и световно стопанство
София, студ. град "Хр.Ботев", бул. "8-ми декември"
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ*

***Ключови думи:** ефективност, приходи, разходи, рентабилност, методика, анализ*

***Резюме:** В условията на глобализация във всички сфери на стопанския живот и интензивното движение на хора и стоки с особена важност стои въпросът за ефективността от дейността на транспортните предприятия. Важността на показателите, характеризиращи ефективността на приходите и на разходите, се обуславя както от тяхното самостоятелно място в системата от ключови бизнес индикатори за анализ на целокупната дейност на предприятията, така и от обективната им връзка с рентабилността, определена на база разходи и на база приходи.*

Разходите на 100 лева приходи оказват непосредствено влияние върху рентабилността на база приходи, която от своя страна е фактор, влияещ върху рентабилността на общите активи на всяко предприятие.

На ниво оперативна дейност на транспортните предприятия разходите за оперативната дейност, падащи се на 100 лева нетни приходи от продажби оказват пряко влияние върху динамиката на рентабилността на база нетни приходи от продажби (рентабилност на продажбите). Става дума за ефективността на оперативната дейност на транспортните предприятия, която оказва непосредствено влияние върху промените на рентабилността на "производствените" активи, т.е. транспортните средства. Посоченото поражда актуалността на въпроса за анализа на ефективността на приходите и разходите на транспортните предприятия.

Обект на разглеждане в доклада са методиките за анализ на ефективността на приходите и на разходите на транспортните предприятия както като самостоятелни обекти на бизнес анализа, так и във връзка с рентабилността.

Предмет на изследването са методиките за анализ на ефективността на приходите и разходите и тяхното влияние върху рентабилността на предприятия от автомобилния транспорт.

Коефициентите на ефективност на приходите и разходите са важни бизнес индикатори, характеризиращи ефективността от дейността на предприятията както в статика, така и в динамика. Равнището на ефективност на приходите и разходите оказва

влияние върху динамиката на рентабилността на бази приходи и разходи, а посредством нея и на рентабилността на общите активи и на производствените активи на предприятията от автомобилния транспорт. Производствените активи, или производственият капитал, това са онази част от активите на транспортното предприятие, която е въплътена в дълготрайни материални активи под формата на транспортни средства и пътища, както и частта от краткотрайните активи, която се формира в тяхната оперативна дейност, и която обслужва тази дейност.

Основният източник на информация за целите и задачите на анализа е отчета за приходите и разходите, респ. отчета за доходите на предприятието.

Предложената от нас система от показатели за анализ и оценка на ефективността на приходите и разходите във връзка с рентабилността обхваща шест групи от показатели.

В първата група се включват показатели за анализ и оценка на ефективността на приходите в качеството им на самостоятелен обект на анализа, така също, и като фактор, оказващ влияние върху рентабилността, определена на база приходи.

Коефициентът на ефективност на приходите се определя от отношението на общата сума на разходите, вкл. разходите за данъци за сметка на печалбата, към общата сума на приходите. Коефициентът на ефективност на приходите, умножен по 100, характеризира разходите на 100 лева приходи. По същество изразява сумата на разходите, съответстваща на 100 лева получени приходи от целокупната дейност на предприятието.

Брутната рентабилност на база приходи се определя от отношението между счетоводната (брутна) печалба и размерът на приходите на предприятието (Модел 1)¹, а нетната рентабилност – като отношение на балансовата (нетна) печалба към същата база (Модел 2).

Разликата между 100 и разходите на 100 лева приходи характеризира балансовата печалба, съответстваща на 100 лева приходи (Модел 3).

Във втората група се включват показатели за анализ и оценка на ефективността на разходите в качеството им на самостоятелен обект на бизнес анализа, така също, и като фактор, оказващ влияние върху рентабилността, определена на база разходи.

Основните относителни показатели в групата са коефициентът на ефективност на разходите и съответно сумата на приходите, падаща се на 100 лева разходи. Следва да се отбележи, че при определяне на брутната рентабилност на база разходи счетоводната печалба се съпоставя със сумата на разходите, без разходите за данъци за сметка на печалбата (Модел 4). При установяване на величината на нетната рентабилност балансовата печалба се разделя на общата сумата на разходите, в която сума са включени разходите за данъци за сметка на печалбата (Модел 5). Съпоставимостта между сравняваните величини при бизнес анализа е с важно значение за установяването на точното значение на резултативните показатели, въз основа на което могат да се направят правилни изводи и да се вземат обосновани управленски решения. Обективно съществуващата връзка на приходите на 100 лева разходи е с нетната рентабилност на база разходи (Модел 6).

На трето място се групират показателите, характеризиращи ефективността на приходите от оперативната дейност на предприятието, разглеждани както самостоятелно, така и във връзка с рентабилността на оперативната дейност, определена въз основа на приходите от същата дейност. По същество в оперативната дейност се генерира същественият размер както на приходите, така и на финансовите

---

¹ Моделите са апробирани по данни от дейността на транспортно предприятие

резултати на предприятието, което определя важността на въпроса за ефективността на тази дейност.

С цел установяване и оценяване на brutната (Модел 7) и нетната (Модел 8) рентабилност на база приходи от оперативната дейност на транспортното предприятие се използва коефициент на разпределение, който се определя като отношение на печалбата от оперативната дейност и счетоводната печалба на предприятието за съответния период. Въз основа на този коефициент може да се определи размерът на данъка за сметка на печалбата, който се отнася за оперативната дейност на предприятието. По този начин става възможно да се установи размерът на нетната печалба от оперативната дейност, като от brutната печалба от тази дейност се приспадне данъка за сметка на печалбата от оперативната дейност. Разликата между 100 и разходите за оперативната дейност, с включени разходи за данъци за сметка на печалбата от тази дейност, падащи се на 100 лева приходи от оперативната дейност, всъщност представлява нетната рентабилност на оперативната дейност, изчислена на база приходи от оперативната дейност.

На четвърто място се обхващат показателите, описващи ефективността на разходите, извършвани от транспортното предприятие за осъществяване на неговата оперативна дейност. Последователно се определят значенията на brutната рентабилност на база разходи за оперативната дейност (Модел 10) и нетната рентабилност на база разходи за оперативната дейност, определена като отношение на нетната печалба от същата дейност и общата сума на разходите, вкл. разходите за данъци за сметка на печалбата от оперативната дейност (Модел 11). Разликата между приходите от оперативната дейност, падащи се на сто лева разходи за същата дейност, вкл. разходите за данъци за сметката на печалбата от тази дейност, и 100, това е нетната рентабилност на база разходи за оперативната дейност на предприятието (Модел 12).

На пето място, с важно значение за финансовия мениджмънт на транспортното предприятие, са показателите за анализ и оценка на рентабилността на неговите активи. Рентабилността на общите активи се определя от процентното съотношение между балансовата печалба (Net Profit) и средният размер на активите ($\overline{\text{Assets}}$) на предприятието (Модел 13). Анализът може да се задълбочи към оценяване влиянието на промените в разходите на 100 лева приходи, т.е. ефективността на приходите ($E_r = \frac{\text{Expenses}}{\text{Revenues}} \times 100$) и промените в обръщаемостта в общите активи, изразени посредством коефициента на тяхната заетост. Коефициентът на заетост (ангажираност) на общите активи се определя от отношението на средният размер на активите към размера на приходите на предприятието ($K_a = \frac{\text{Assets}}{\text{Revenues}}$). Обективно съществуващата връзка между рентабилността на общите активи (ROTA), разходите на 100 лева приходи и обръщаемостта на активите, изведена посредством метода на детерминираното факторно моделиране, може да се опише по следния начин.

$$\text{ROTA} = \frac{\text{Net Profit}}{\text{Assets}} \times 100 = \frac{\frac{\text{Net Profit}}{\text{Revenues}} \times 100}{\frac{\text{Assets}}{\text{Revenues}}} = \frac{\text{Prof}_r}{K_a} \quad (1)$$

$$\text{Prof}_r = 100 - \frac{\text{Expenses}}{\text{Revenues}} \times 100 = 100 - E_r \quad (2)$$

$$\text{ROTA} = \frac{100 - E_r}{K_a} \quad (3)$$

Следователно върху рентабилността на общите активи на предприятието (Модел 14) влияние оказват два фактора:

1) Промените разходите, падащи се на 100 лева приходи, т.е. промените в подобряването или влошаването на ефективността на приходите.

2) Промените в коефициента на ангажираност на активите, т.е. ускоряването или забавянето на обръщаемостта на активите на предприятието.

По аналогичен начин, на шесто място, може да се изведе зависимостта между рентабилността на производствените активи (Модел 16), разходите за оперативната дейност, вкл. разходите за данъци за сметка на печалбата от същата дейност, падащи се на 100 лева приходи от оперативната дейност, и коефициентът на заетост (ангажираност) на производствените активи на предприятието.

Представените модели за анализ на ефективността на приходите и разходите, както самостоятелно, така и във връзка с рентабилността, са апробирани по данни от дейността на предприятие „Омега транс” ООД, гр. Русе с предмет на дейност автомобилен транспорт. В таблица 1 са систематизирани данните от финансовия отчет на предприятието, които са необходими за постигане на целите и задачите на анализа.

Таблица 1. Изходни данни

Показатели	Предходна година	Текуща година	Изменение (+, -)
1.Разходи за оперативна дейност	2041260	2019036	-22224
2.Финансови разходи	2892	7196	4304
3.Общо разходи	2044152	2026232	-17920
4.Приходи от оперативна дейност	2138706	2123706	-15000
5.Финансови приходи	4290	8402	4112
6.Общо приходи	2142996	2132108	-10888
7.Печалба от оперативна дейност	97446	104670	7224
8.Счетоводна печалба (общо приходи-общо разходи)	98844	105876	7032
9.Разходи за данъци от печалбата	9884	10588	704
10.Общо разходи с данъци за сметка на печалбата	2054036	2036820	-17216
11.Балансова печалба	88960	95288	6328
12.Среден размер на активите	718833	622771	-96062
13.Среден размер на производствените активи	702581	620125	-82456

В таблица 2 са изчислени значенията на допълнителните показатели за анализ и оценка на ефективността на приходите и разходите, както и на рентабилността, определена въз основа на различни бази (приходи, разходи, активи).

Таблица 2. Допълнително изчислени показатели

Показатели	Предходна година	Текуща година	Изменение (+, -)
I. Ефективност на приходите и рентабилност на база приходи			
1.Коефициент на ефективност на приходите, лв.	0,9585	0,9553	-0,0032
2.Разходи на 100 лева приходи, лв.	95,8488	95,5308	-0,3180
3.Брутна рентабилност на база приходи, % (Модел 1)	4,6124	4,9658	0,3534
4.Нетна рентабилност на база приходи, % (Модел 2)	4,1512	4,4692	0,3180
5.Нетна рентабилност на приходите на база разходи на 100 лева приходи, % (Модел 3)	4,1512	4,4692	0,3180
II. Ефективност на разходите и рентабилност на база разходи			
6.Коефициент на ефективност на разходите, лв.	1,0433	1,0468	0,0035

7.Приходи на 100 лева разходи, лв.	104,3310	104,6783	0,3473
8.Брутна рентабилност на база разходи, % (Модел 4)	4,8355	5,2253	0,3898
9.Нетна рентабилност на база разходи, % (Модел 5)	4,3310	4,6783	0,3473
10.Нетна рентабилност на разходите на база приходи на 100 лева разходи, % (Модел 6)	4,3310	4,6783	0,3473
III. Ефективност на приходите и рентабилност на база приходи за оперативната дейност			
11.Коефициент на ефективност на приходите от оперативната дейност, лв.	0,9544	0,9507	-0,0037
12.Разходи за оперативната дейност, падащи се на 100 лева приходи от оперативната дейност, %	95,4437	95,0714	-0,3723
13.Брутна рентабилност на база приходи от оперативната дейност, % (Модел 7)	4,5472	4,9092	0,3620
14.Коефициент на разпределение	0,9859	0,9886	0,0028
15.Данъци за сметка на оперативната печалба, лв.	9744,21	10467,40	723,19
16.Разходи за оперативната дейност, вкл. данъци от печалбата, падащи се на 100 лева приходи от оперативната дейност, %	95,8993	95,5642	-0,3351
17.Нетна печалба от оперативната дейност, лв.	87701,79	94202,60	6500,81
18.Нетна рентабилност на база приходи от оперативната дейност, % (Модел 8)	4,1007	4,4358	0,3351
19.Нетна рентабилност на приходите от оперативната дейност на база разходи на 100 лева приходи от оперативната дейност, % (Модел 9)	4,1007	4,4358	0,3351
IV. Ефективност на разходите и рентабилност на база разходи за оперативната дейност			
20.Коефициент на ефективност на разходите за оперативната дейност, лв.	1,0477	1,0518	0,0041
21.Приходи от оперативната дейност, падащи се на 100 лева разходи за оперативната дейност, лв.	104,2760	104,6417	0,3656
22.Брутна рентабилност на база разходи за оперативната дейност, % (Модел 10)	4,7738	5,1842	0,4103
23.Нетна рентабилност на база разходи за оперативната дейност, % (Модел 11)	4,2760	4,6417	0,3656
24.Нетна рентабилност на разходите за операивна дейност на база приходи на 100 лева разходи за оперативната дейност, % (Модел 12)	4,2760	4,6417	0,3656
V. Рентабилност на активите			
25.Рентабилност на база общи активи, % (Модел 13)	12,3756	15,3006	2,9250
26.Коефициент на заетост на активите, лв.	0,3354	0,2921	-0,0433
27.Рентабилност на база общи активи, % (Модел 14)	12,3756	15,3006	2,9250
VI. Рентабилност на производствените активи			
28.Рентабилност на база производствени активи, % (Модел 15)	12,4828	15,1909	2,7081
29.Коефициент на заетост на производствените активи, лв.	0,3285	0,2920	-0,0365
30.Рентабилност на база производствени активи, % (Модел 16)	12,4828	15,1909	2,7081

По данните от таблица 2 могат да се направят следните изводи за текущата спрямо предходната година:

1) Ефективността на приходите на предприятието се е повишила, което се вижда от намалението на коефициента на ефективност на приходите, респ. от намалението на разходите, падащи се на 100 лева приходи. В резултат от повишаването на ефективността на приходите нетната рентабилност на приходите се е увеличила.

2) Ефективността на разходите се е повишила, т.е. приходите, падащи се на 100 лева разходи са се увеличили, в резултат от което нетната рентабилност на база разходи се е увеличила.

3) Ефективността на приходите, респ. на разходите за оперативната дейност на предприятието се е повишила, в резултат от което нетната рентабилност както на база приходи, така и на база разходи за оперативната дейност се е повишила.

4) В резултат от повишаването на ефективността на приходите рентабилността на общите активи на предприятието се е увеличила.

5) В резултат от ускоряването на обръщаемостта на общите активи, изразяващо се в намалението на коефициента на тяхната заетост, рентабилността на общите активи на предприятието се е увеличила.

6) Темпът на увеличение на рентабилността на производствените активи е по-малък от този на рентабилността на общите активи. Това се дължи на по-голямото намаление на коефициента на заетост на общите активи в сравнение с този на производствените активи. Това означава, че в предприятието са налице резерви за ускоряването на обръщаемостта на производствените активи и на тази основа повишаване на рентабилността на същите активи.

Заключение

Предложената методика е напълно приложима в стопанската практика и полезна за финансовия мениджмънт на предприятията за вземането на правилни и обосновани решения за оптимизиране на бизнеса и повишаването на неговата ефективност.

ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF REVENUES AND EXPENSES OF THE TRANSPORT ENTERPROSES

Rositsa Ivanova

Rosi_Ivanova@abv.bg

*University of National and World Economy, Stud.grad "Hr.Botev", bul. "December 8"
REPUBLIC OF BULGARIA*

Key words: *efficiency, revenues, expenses, profitability, methodology, analysis*

Abstract: *In the conditions of globalization in all fields of the business life and the intensive movement of people and goods of major importance, the issue of transport enterprises' business efficiency arises. The importance of the indicators characterizing the revenue and expenses' efficiency is determined both by their independent place within the system of key business indicators for analysis of the overall business of the enterprises, and by their objective relation to profitability identified on the basis of revenue and expense.*

Expenses per revenue of BGN 100 have direct effect on revenue-based profitability, which in its turn is a factor affecting the profitability of every enterprise's total assets.

At transport enterprises' operations level, operating expenses per net sales of BGN 100 have direct effect on the profitability dynamics based on net sales (profitability of sales). This is about the efficiency of the transport enterprises' operations which directly affects the changes of "production" assets' profitability, i.e. vehicles' profitability. This makes the issue of the efficiency of transport enterprises' revenue and expenses a topical issue.

This report highlights the methodologies for analysis of the efficiency of transport enterprises' revenue and expenses, both as independent objects of the business analysis, and in relation to the profitability.

The report studies the methodologies for analysis of the revenue and expenses' efficiency and their impact on the road transport enterprises' profitability.